

ЖАҲОН САРМОЯСИНИНГ ЭНГ ОХИРГИ КУНЛАРИ

Саккиз кўринишли драма

I

Сармоя дунёсида ўйновчилар:

1. Олтин.
2. Руҳоният.
3. Салтанат.
4. Уруш.
5. Зулм.

II

Куч дунёсида ўйновчилар:

1. Куч.
2. Инқилоб.
3. Ишчи.
4. Косиб.
5. Деҳқон.

III

Ўйновчилар:

1. Шарқ.
2. Ғарб.
3. Тарих.
4. Миллатлар.
5. Раис.
6. Қўмондон.
7. ГПУ бошлиғи.
8. Ҳомили руқъа.
9. Шўро аскарари.
10. Жаҳонгир аскарари.
11. Ҳақиқат.
12. Аркон.
13. Генерал.
14. Подшоҳ.
15. Қуёш.
16. Дунё.

Сармоя дунёсида ўйновчилар:

Олтин — ўн тўрт ёшларинда, энг гўзал ва энг яхши кийинган, бутун дунёда юқори баҳода саналган бриллиант ва инжулар билан безалган бир қиз бўлиб, сочлари ёзуқ, оёқ яланг, кўкрак ва орқасинда сипар катталигинда 10 сўмлик муҳрлари билан нишонланган олтин ёпиштирилган бўладир.

Руҳоният — дунё билан баробар ёшаган бир чол бўлиб, соқоллари киндикка тушган, қошлари ҳам юзга чирмашган, ўзи кўтаролмаган катта салла, оқ кийимларда, оёғида араб сандали билан сарпойчан, қўлида узундан-узун сабз асо бўладир. Бу қўлида узун тасбеҳ бўладир. 10

Салтанат — шоҳона мукамал кийинган, қора соқол, бошида тожлик салла, қўлида заррин қилич бўладир.

Уруш — оврапо ҳарбий кийиминда мусаллах кийинган, билгида заррин қамчи бўладур.

Зулм — бош, кўкрак, тиз (тан), тирсаккача очиқ кийимда, бири узун соқол, ғоят бадшакл ва бадҳайкал бир киши бўладир.

Олтин ўрнида заррин тахт бўлиб, дунёда энг қиммат тўшамлар билан тўшаладур.

Руҳоният ўрнида зўр минбар, оқ ҳарирлар билан тўшалган, икки ёнида минглаб китоб, минбарнинг ички юқори сақфида ҳамойил, икки ёнида шамдон, исириқдон, минбарнинг манглайида бир дона дарра осуғлиқ бўладур. 20

Уруш ўрнида тўп, пулемёт, заҳарлик газ, қўл гранаталар, тўп, милтиқ ҳарбий чодир оғзида кўринадур.

Зулм ўрнида дор, осуғлиқ бир киши; занжир, кишанлар дор остида тўпланган; дор орқасида зиндон дарвозаси кўринадур.

Куч дунёсида ўйновчилар:

Куч — соқол-мўйлаблари нозик, ўзи ғоятда йўғон гавдалик бир йигит бўлиб, киндигидан тизигоча ёпуқ бўлиб, бошқа жойлар яланғоч, кўкраги ва орқасида сипар тортилиб, кўкракда ўроқ билан болға, орқадан юлдуз билан ой, кун кўринадур. 30

Инқилоб — ўрта ёшда, расмий ва сиёсий кийинган бир киши бўлиб, ёнида наган боғлари озгина кўринадур.

Ишчи — йўғон гавдалик, қора соч, тиз ва кўкраклари очиқ, иши ҳолдалик аломати сезилиб турадир.

Косиб — Шарқ йигитича кийинган, қулоғида найча билан кўринур.

Деҳқон — бадрак тўнида, оёғида чориқ, белида ўроқ билан кўринадир.

Куч ўрнида Осиё расми тортулган катта курра ҳам атрофдан сиёсат идора шакли олиб, бутун иштирокиюн аламлари билан, хариталар билан муҳим зийнатланадур. 40

Инқилоб ўрнида эски бир рўзғор безалиб, деворда доска кўришар.

Ишчи ўрнида катта сандон, дам, ўчоғида ўт ҳам ҳар турлик

темирчилик асбоблари, орқа томондан ферма тасвири кўринаду.
Косиб ўрнида бутун шоҳи дўкони, турли беқасамлар ҳам турли ипақлар осияғлиқ бўладур.

Деҳқон ўрнида трактор, қўш, ғанақ пилла, читатой*, бир боб буғдой, бир дона зўр нон, кетмон, ўроқ кўринаду.

Уйин ўринларида:

Шарқ — Ер табиати билан бирликда яратилган қиёфатда кекса бир киши; қошлар, киприклар юз ярмига келган, оқ араб либосида ўролган, бош-оёғ яланг бир жасур кишиду.

10 *Ғарб* — оврўпоча кийинган, ўрта ёшда, сиёсий жасур бир киши.

Тарих — Шарқ ёшинда қиёфатинда бир киши бўлиб, кийимда тафовутлиду.

Миллатлар — ҳар бир миллатга мансуб бир кишилар бўлуб, ўша миллатнинг либосларинда кўринурлар.

Раис — бутун дунё инқилобий қўмитасининг раиси бўлуб, ғоят кўркем, содда кийимда бир киши бўладур. Лекин кўкрагидаги нишони бутун ер юзи инқилоби нишонасидур.

20 *Қўмондон* — бутун дунё инқилобий бош қўмондони бўлиб, мусаллах ва кўкрагида байналминал нишонаси бўладур.

ГПУ бошлиғи — бутун дунё инқилобий қўмита сиёсий идорасининг бошлиғи бўлуб, ГПУ нишоналари бўладур.

Ҳомили руқъа — бутун дунё марказий иштирокиюн маҳфий агенти бўлиб, ёш чиройлик бир йигитдир.

Шўро аскарари — бутун дунё рабобий ва деҳқон аскарлари бўлиб, турли кийимда бўлурлар, ҳам жаҳонгирларнинг қизил қўшинга иштирок этган ҳарбий кишилари бўлуб, устларида жандарма кийимлари бўлса ҳам билакларида қизил ленталар бўладур.

30 *Жаҳонгир аскарари* — маълум оврўпо интизомий аскарлари кийимида кўринаду.

Ҳақиқат — бир зўр қизил шамдон, шамдон ичида 500 кучлик электр лампаси ёниб, қизиллиқ кўринаду, зўр қаламда «Ҳақиқат» ёзилган бўлиб, бутун шамдон турлик гуллар билан безатилган вақтинда ўзича кўтарилиб-ёпилиб (беркиниб) тураду.

Илова:

40 *Шарқ* ва *Ғарб*нинг қора пардаларида қабристон (*Шарқда*) ва шантан (*Ғарбда*) кўриниб, ишора вақтларида куч ва сармоя дунёсини тўсиб турган пардалар очилиб, беркилиб тураду. Доимо *Шарқ*нинг кўринишларида турли чақмоқлар, момақалдироқлар бўлгани каби, сўғишда умуман тўп, замбарак, заҳарли газ, пулемёт, милтиқ, тўппонча, одам болаларининг шовқунлари даҳшатли суратда иштирок этаду, шунинг турлик *Шарқ* кўринганда қоронғилиқ, *Ғарб* кўринганда ёқтилик кўринаду.

* Уқиб бўлмади.— *Ред.*

ИСТИҚЛАШ ҚИТАПХОНАСИ
Дирекцияси
И.№ 1628
100. Абулғазиз Науаи йили

Ҳазрат Ҳакимзода Ғабдуғабдуллоҳ

Сейтмамади

Қўли

Нахр қўли

8 қоринишани драмат

Ҳазрат Ғабдуғабдуллоҳ

1927 йил

«Жаҳон сармоясининг энг охири кунлари» пьесасининг қўлёзма нусхаси.

БИРИНЧИ ПАРДА

Биринчи кўриниш

Саҳна.

Тонг вақти бўлиб, Шарқдан шафақ кўринадур. Фазода юлдузлар.

- Шарқ (*Шарқий минбардан тушиб*). Уҳ!.. Ман чарчадим, ғоят толиқдим. (*Шахдам.*) Манда бўлгон ҳақиқатлар, мана, мана, шу тонгдек жимир-жимир оққан ҳаётлар, мана шу қуёш нуридек ўйнаб-кулиб оқадурган башариятлар қандайдур, қандайдурки палид бармоқлар, қонхўр тирноқлар томонидан бўғизланди, сўйилди. (*Кўрсатиб.*) Мана, мана, қаранг, мана шу қабрларга кўмилди, афсус, кўмилди. (*Ҳаяжонлик юриш билан.*) Оҳ!.. Оҳ!.. Айтолмайман, айтолмайман! (*Кўрка.*) Эй, малъун! Муфлис дунё! Зўр мусибат, қаттиқ аламларга кулиб қаровчи вафосиз дунё! Ман санга нима гуноҳлар қилдимки, санга энг яхшилик дostonларни, башарият оламида қолдирувчи мандаги (*кўрсатиб*) бу ҳақиқатларни бу қаро тупроқ орасига кўмдирдинг?! Мани авлодимни ширин оққан ҳаётлариға қон
- 20 мавжлари билан оро бердинг. Палид дунё, малъун, шум дунё! (*Пауза.*) Мани табиатимда бўлган лаззатлар битмас-туганмас шавқлар қайларда қолди? Кимга насб этилди? Оҳ!.. Айтолмайман, айтолмайман!.. (*Пауза. Жасурана.*) Эй қуёш, ўзингда бўлган ситезалик табассум ҳурмати, сўзла-чи? Бутун гавдангни шу бўлагига тушган бундай фалокатларнинг шумлиғи кимдандур?! Руҳ бер! Бу ҳақсиз кўмилганлар забони ҳоллари билан сўйласунлар! Эй, қуёш! (*Уруб.*) Маним шул ғариб бағримда ўсган шул улуғ қабрлар гавдалари билан онт ичаманки, бу раҳмсизлик, бу золимлар, вафосизликлар борлиғи сандандур.
- 30

Қуёш (*хотифдан*). Эй, ноҳақ эзилган мазлум Шарқ! Шу бир маним энг қодирлик гавдамдан бир жизъий бўлиш билан бирга, нуримни ҳар бир томонга бир текис сочиб келмоқдаман. Локин сани авлодларинг ўзларида бўлган ялқовлик, дангасалик орқасинда

маним шул улуғ нурымдан ҳеч бир фойдалана олмадилар. Манга адабсизлик ўрнига авлодингни тебрат, гафлат уйқусидан бош кўтарсинлар, ўзларининг бахтли ҳаётлари учун интилсинлар!

Шарқ (*ёлборишда*). Афв эт! Афв эт! Тўғридур. Албатта, тўғридур. (*Пауза.*) Оҳ!.. (*Қабрларга.*) Эшитмайсиз-да! Эшитмайсиз!.. Қуёш қандай маънолик жавоблар айтадурки, уни сиз бу қаро тупроқ орасида ҳеч бир англай олмайсиз... (*Пауза.*) Сиз ўлган эмас. Локин темир панжаралар билан вақтлик ҳарбий кўмилгансиз! Бошингизни кўтаринг, азиз авлодим! (*Узун пауза.*) Оҳ, палид дунё, малъун дунё! Мани авлодимни қандай шумликлари бўлдики, улар орасидан башарий масъудиятлариға раҳбар бўлган ҳақиқат билан кучни айириб, золимлар панжаси билан эздирдинг, янчдирдинг! Разил, сафил эттириб, бир тақим қора юраклар оёқлари остида поймол эттирдинг! Бутун (*кўрсатиб*) бу коинотга нур сочиб турган маним табиатимда бугун сукут, бугун зулмат, бугун қабристон, бугун ҳаёти башарға жаннат висолини олиб келган жойлар тўқайзор, қўрқинчли ваҳший дарранда-чоррандалар билан лиқ-лиқ тўлғондир. Бутун (*кўрсатиб*) шул коинот билан онт ичаманким, бу ёвузликлар, ёмонликлар сандан бошқадан эмасдур. Бутун коинотни мавжуди ҳаёти бўлган шул қуёш ҳаққидан айт-чи: бу яхшиликларға ёмонлиқ сандан бошқа кимдандир? Қара! (*Жасурона.*) Қара! Ана, ана! Кўрасанми? Ўз тақдир-иродаларини бир сиқим қонли панжараларға топшириб, ўзлари ўлим қучоғида ётардирлар. (*Силтаб.*) Шафқатсиз дунё! Буларни мунча мискин этдинг, ноҳақ ўлим канорасиға итарған сан бўлмасанг, кимдир?! 10 20 30

Дунё (*хогифдан*): Эй, мискин Шарқ! Менга ноҳақ лаънатлар ўқигунча Фарбга қара, (*парда очилур, Шарқ чўчир*) уларда бўлган жиддият ҳаракат бугун уларни қандай ҳокимиятга етиштиргандир. Ҳолбуки, у улардаги ҳокимият ва маданиятлар бутун-бутун инсоният шарафиға энг қўрқинчилик бўлган ҳаракатлардан иборатдир. Шундек бўлса ҳам мен ҳар бир табиатдаги эркинликға қарши турмағусидурман. Лекин табиатнинг

ҳар бир бойлигидан керагича фойдаланиш билан бир-га бутун ер юзига ҳақиқий бир ҳаётни қуриш сани авлодингга насиб бўла туриб, нодонлик, қуруқ афсоналар, хурофий сафсаталарга боғланиш орқасида бундай разил ва мазлум қолишларига манми гуноҳкор?! Манга қуруқ афсоналардан шикоят чекгунча авлодингни улғайт! Ҳақиқий ҳаёти башарнинг қурмоқ даври етишгандир, то мани гардишимдан керагича фойдаланганларидек, бутун Ғарбга, бутун юлдузларга, бутун

10 коинотга намунаи ҳаёт бўлиб, манга боиси ифтихор ўлсинлар!

Ш а р қ (*розилик билан*). Ҳақиқат, ҳақиқат, (*жунун илан*) ман девона бўлдим, афсона бўлдим. (*Оёқ остидаги катта қабрга.*) Эй, ҳақиқат! Вақт етишгандур, бош кўтар! Табиатнинг улуғ муттакоси бўлгон мана шул Қуёшга қара! Қелгусидаги улуғ бир масрурият табассуми билан сани кутиб турадур! (*Қабрдан Ҳақиқат энг нозиклик шарқий бир мусиқада оҳиста-оҳиста бош кўтарадур.*)

20 Ҳ а қ и қ а т (*хотифдан*). Мазлум Шарқ, ман авлодингни раҳбарлиги учун ҳозирман. Манда ўлмоқ йўқ, авлодингни ҳурматсизлиғи мани узоқдирди. Уйғот авлодингни, борлиқ мани уларга раҳбар этмишдур.

Ш а р қ (*қизгин*). Қўзғолинг, авлодим! Мана сизнинг йўлбошчи ва чин ёрдамчингиз — Ҳақиқат! Бугун бу Ҳақиқат (*фазога*) бу курраларнинг улуғ гавдаси шу Қуёш сизга ваъда берадур, чунки сизни бундай мажозий қабрларга солган тугал бир ажал эмас, балки хаёлий бир ўлимдир.. (*Гавда мажолсиз бошларин кўтариб, Ҳақиқатга эҳтиром кўрсатурлар.*) Эй, маним азиз авлодим! Кўрасизми? Бугун Ҳақиқат, бугун улуғ Қуёш, бугун коинот забони ҳол билан шаҳодат берадурларки, сизни бундай ҳолларга солган, хурофот сафсаталари билан бойлиқларингизни суиистеъмол этувчиларнинг дасисаларидан бошқа бир нарса эмасдур. Мана шундай бир қисм хаёлпараст!

30

* Икки бет тушиб қолган.— *Ред.*

хам сизнинг била бўлғусидир. Ҳам шундай бўлиши керак. Дунёнинг, бутун-бутун койнотнинг ҳам тузилиши шундайдир. Аммо, аммо ул Ғарбда қурилган ҳаёт, маданият-чи! *(Пауза, эрклик.)* Қитмон, хиёнат, жиноят бус-бутун босмачилиқдур! Қалбаки ҳаётдан, заҳарлардан бошқа нима лаззат туғилсин? Азиз авлодим! Меҳнатсиз маданият бутун Ғарбда хаёлий бир лаззат завқида қон ва зардоб билан чуволган бир ҳаёт туғдиришки, бутун Шарқда ҳам унинг таъсири бани башарнинг кундан-кунга ақл ва донишларига хато ва паршонлик бериш билан бирга умр ва саломатликларига ҳам шу қадар завол ва азоб солмоқдадир. Шу курраларнинг руҳпарвари бўлган шу улуғ Куёш шоҳидлиғи билан онг этаманки, абадий масъуд бир ҳаётнинг раҳбари яна сиз бўлғусидирсиз. Туринг, бугун сизни томонда бўлгон шу куч ва шу Ҳақиқат раҳбарлиғи билан чин бир ҳаёт башарга роҳиблиқ этинг! Токим табиатнинг бугунгача сақлаб келган бойлиғи, гардуннинг бугунги берган фурсатлари учқунмасун!

Миллатлар (бир товушда шалдиратиб бўғовларин кўрсатиб). Эй, бизнинг қадрлик отамиз! Оёққўлларимиз мана шундай зулм бўғовлари билан мангуга бўғовлангандир. 20

Шарқ (Кучга қизгин). Эй, табиатнинг улуғ тангриси бўлган Куч! Азиз авлодимни Ғарбнинг сеҳрлик бўғовларидан озод қил! Токим мажбурий ғафлат билан йироқлашган масъуд у ҳаётлари билан қовушсинлар!

Куч (шошқин, кўркамлиқ билан тушиб). Мен ҳар доим авлодингни саъий ва тилагига махтал эрдим. *(Бир зарбда борлиғидан бўғовларни шахдам парчалаб. Ўз жойида тўхтар, Миллатлар шошқин турурлар.)* 30

Шарқ (узун қаҳқаҳада). Эй, онгли, сабрли авлодим! Сиз сеҳргар Ғарбнинг тилсими ҳисобланган улуғ Шарқда хаёлий боғланган эдингиз! Бугун бу ғовлар парчalandи! Энди аминманки, бани башарнинг ҳаёти учун офат ҳисобида бўлган бутунлик ҳам бу кундан сизнинг саъий ва жасоратингиз остинда тор-мор этилғусидир. Келинг, қучинг бу Куч ва Ҳақиқатники, улар сизнинг зубдайн ҳаётингизни улуғ доҳийларидур. *(Улуғ қаҳқаҳада.)* 40

Миллатлар. Бутун ишондикким, Фарбнинг тасаллутидан чинлик билан озод бўлдик.

Югуриб, Куч ва Ҳақиқатни қучмоқ олдида зўр чақмоқ, қалдироқ довуллар билан парда ёпилур. Узун паузадан сўнг парда, шантанларда фаҳш машқи ёки суғиш марш билан секин-секин кўтарилур. Қуёш Фарбдан кўринур, завол чоғи.

Иккинчи кўриниш

10 Фарб (*мутакаббиро*на Фарб томондаги минбардан тушиб, узун қаҳқаҳа билан). Бу қандай сўз? Бу қандайин бир кулгидирки, асрлардан бери шундайин улуф Шарқ маним қабзайи истибдодимда келсин! Бутун табиатни бир онда роз ҳолига айлантитарлик химиялар, бу кунгача худо, дин номи билан яширин келган олтин маним панжайи фармонимда бўлсин, эмишда Шарқнинг бир бурчагидан тўпланган бир ҳовуч ижтимоий исёнчилар бутун куч, бутун жаҳонгирлик тожлари билан шиғирлағон, бутун қонсирағон урушлари билан денгиз юзлари чимматланган Фарб тилсимотхоналарида исён шарорларини чақиндурсинлар. (*Узун қаҳқаҳадан сўнг.*)

20 Эй, гумроҳлиқ билан сонсирағон Шарқ исёнчилари, биласизми? Сезасизми? Асрлардан бери сизларни эзмоқ, қуллуқ заҳмати билан дунёда битирмоқ, сиздаги бойлиқ билан ўз салтанат ва шавкатларимизни барқарор қилмоқ учун қандай чоралар кўрамиз? Сизни қандай осонлиқлар билан маҳв этмоқ учун динларга, тасаввуфларга, ҳокимларга, донишмандларга фоҳишаларга, ойларга, юлдузларга, тоғларга, денгизларга ва буларга масруф тутиш учун Фарбда энг кўп билан оз мавжуд бўладиган олтинларга, бриллиантларга, ҳайвонларга, сиздек жонларга эҳтиёжимиз

30 кун-кундан ортадур. Қошки жонлар, умуман сизнингдек миллиони бир олтин қийматиға арзимаган қаро қуллар бўлса эди! Афсуски, сизни таҳриб этиш учун энг кераклик бўлган неча-неча донишмандлар, алломалар, шаҳзодаларни ҳам таҳриб этишга мажбурият кўрамиз. (*Пардага ишорат, очилур, зўр қаҳқаҳадан сўнг.*) Мана, мана! Кўрасизми? Кўрасиз: махмурсиз!

Сиз Фарбдаги бу шавкат, бу даҳшатлик ҳозирликларни кўра билсангиз эди, Фарбнинг улуғ тангриси бўлгон шул олтиннинг қошида қандай тиз букмас эдингиз?! (Ишора қилар: парда ёпилур. Узун қаҳқаҳа.) Сафиллар, (тепиниб) гумроҳлар! (Қаҳқаҳа.)

Ғоят шиддатда, қаттиқ момақалдироқ, шовқин билан, қоронғулик билан ёруқланиб, Т а р и х кўринур.

У ч и н ч и к ў р и н и ш

Ф а р б (катта қўрқинчда). Кимсан? Бу кунгача кўзимга ҳеч бир кўринмаган бир кишига ўхшайсан, тез 10 айт, токим нобуд қилгонимни пушаймонларин чекишга мажбур қилма! (Ишора қилур: парда очилиб, ўринлар кишилари билан кўрунурлар.) Қара! Қарадингми? Кўрдингми! Булар барчаси маним фармонимдадур. Адабсиз! Маним қошимға бу қадар шиддатлик журъат билан киришинг маъноси нимадур? Тез бўлким, бир онда кулларинг кўкларга соврулғай. (Ишора қилур: парда ёпилур.)

Т а р и х (тамкин, нописандлик билан). Балли, балли! Билурманки, бу мажозий кучлар, тубсиз хаёллар 20 санинг фармонингдадур, лекин ўзинг кимнинг фармонидадурсан?

Ф а р б (даҳшат билан). Мани суруштирмоқ учун сенга ким бу қадар журъат бердики, шунча шавкатимдан бир тори мўйинг ҳайиқмайдуру? Кимсан, айт!

Т а р и х. Аё мени танимайсанмики, бутун бани башар, ҳайвонот, набототни туғдиргон табиатнинг ва бутун коинотнинг улуғ тангриси бўлган (ишора: парда очилур, Фарб чўчур) шул Куч ва унинг раҳбари бўлган мана шул Ҳақиқатнинг (ишора қилур: парда ёпилур) сан билан Шарқ орасинда олтиннинг фано завқи билан тушиб келган қонлик воқеаларнинг сирларин бугунчали сақлаб келган Тарих мандурман. (Фарб даҳшатлик чўчур.) Ман бугун ул Куч ва ул Ҳақиқат томондан бу сирларни башарият дунёсига очмоқ учун маъмурман.

Ф а р б (ўзини ўнглаб, харосан кўрганин унутиб).

Қайси Куч, қайси Ҳақиқат? (*Тескарига*) Ажабо! Хаёл-миди? (*Яна Тарихга.*) Нима демоқчи бўласан? У хаёлимдур! Бир Куч, бир Ҳақиқат бор бўлса, у ҳам маним фармонимдадур.

Т а р и х (*қаҳқаҳа*). Фурур, фурурдур бу. (*Фарбга.*) У бир сўздурки, бутун коинот кулар, у бир маним учун қимматлик мазоқдурки, достонимнинг абадий дебочаси ўлур.

10 Ф а р б (*ғазаб билан*). У қандай қаҳқаҳа ва жумла-лардурки, мани истиҳзом учун масруф тутилур?

Т а р и х (*яна қаҳқаҳа*). Дунёда, бутун коинотда бир Куч, бир Ҳақиқат борлигин инкор этасанми?

Ф а р б. Йўқ!

Т а р и х. Унга бутун коинотни мусаллатлиғида шубҳанг борми?

Ф а р б. Йўқ!

20 Т а р и х. Шундай бўлса, у қандай Куч ва Ҳақиқат-дурки, санинг фармонингда бўлсин! Фармонингда экан, нима учун Шарқни бутун бир онда тасаллутингга олиш ўрнига узун асрлардан бери бунча китмон, тадбир, хийла ва тазвирларга эҳтиёж кўрурсан. (*Фарбда сукут, зўр қаҳқаҳадан сўнг.*) Маним қошимда тиз букмаган сир йўқлиғига иқдор этасанми?

Ф а р б (*бўшаб*). Йўқ, этмай чорам йўқ. Чунки бутун коинотнинг ойнаи жаҳонномаси сандурсан. Лекин ҳақиқатда ул Куч маним фармонимда эмас, балки томонимда, деганимдур.

30 Т а р и х. Сан [айтган] ул Куч ва Ҳақиқатга ким ишонур. Сан [айтган] ул [сўз] фақат қуруқ бир даъводур.

Ф а р б. Нима учун манда бўлган маданиятлар, фан, техникалар, ҳикмат, маърифатлар, шавкат, салтанатлар, лаззат ва ишоратлар, иззат ва ҳурматлар ул Куч, Ҳақиқатнинг шоҳидлари эмасми?

Т а р и х (*зўр қаҳқаҳадан сўнг*). Ман ким?

Ф а р б. Тарих!

Т а р и х. Мандан сртиқ шоҳид борми?

Ф а р б. Оё. (*Сукут.*)

Т а р и х. Бутун денгизлар, тоғлар, тошлар, кўклар,

ўланлар, ўрмонлар, ҳайвонлар, курранинг айланган юлдузлари, ойлар, куръа юзидаги харобалар, қонлар, қабристонлар, адабиётлар, дostonлар, динлар, тасаввуфлар шоҳиддурки, сани авлодингни бир қисм олтин-парастлари Шарқда бўлган бойлиқни китмонан ҳис этиб, шаҳвоний шавқ, хаёлий бир завқларга исроф этдилар. Масъудияти башар учун оқиб турган маданиятни жабран олиб, фаҳш ва зулмга сунистеъмол этдилар. Одам болаларини меҳнат ва андуҳдан озорланиши учун, табиатда сақланган химияларни ер юзин қонга бўямоқ учун масруф этдилар. Шунинг учун бугун сиздан йироқлашган ул Куч ва Ҳақиқат яна ўз қадр-шуноси бўлган меҳнат эгаларига раҳбарлик қиладур. Тиласанг, яна бир мартаба кўр! *(Ишора қилур; парда очилганда, ўринларида кишилар кўринурлар. Ғарб Кучга, Ҳақиқатга эҳтиром этадур.)* Мана, мана, қара! Бутун борлиқнинг таңириси бўлган бу Куч ва унинг раҳбари бўлган Ҳақиқат буларнинг томонидадурлар. *(Кўрқуб чекинур, парда инар.)* Ишондингни?

Ғарб *(титраб)*. Ишондим, ишондим, хато билган- 20 ман.

Тарих. Сан ҳақиқатан Шарқ ворисидурсан. Локин ёвуз авлодингда бўлган олтин ғурурлиғинг касофати сани Шарқ дostonларида бадномлиқ билан ёд қилдиришдур. Олтин Кучни туғдирмагандек, Куч одам болаларининг бармоқ ва фикрлари орқасида Олтинни туғдирғондур. Шунинг учун Олтин бўлсин ва шунга ўхшаш табиатда бўлган ҳар бир бойликларга Куч хўжаликларигина бир текис ворис бўла оладурлар. Мана, кўрасанми? Шул Куч ва Ҳақиқатким бугун буларнинг 30 томонидадур, бутун коинот буларнинг ёрдамчиларидур. Бу кунги Шарқда чиққан бир сиқим исёнчилар мана шу Куч ва Ҳақиқатнинг туртган шарорасидан бошқа бир нарса эмасдур. Бугун, бу кунгача сунистеъмол билан дунё юзига чиқмиш қонли ҳаёт, захарли йўсун, ифлос маданиятларга чин-чини билан хаттом берилиб, чин ҳаёт башарнинг тақдири шул исёнчиларга топширилгандир. Бунинг учун шул Куч, Ҳақиқатга имон этолсанг юр! Шарқ бобонгдан афв истирхом этурсан.

Ғ а р б. Кошки!

Даҳшатлик момақалдиروق, чақмоқ билан парда ёпилиб, Шарқ бо-
бо ҳам кўринур.

Тўртинчи кўриниш

Шарқ (қошларини кўтариб, ҳаяжон билан). Оё,
бу ким? (Тескари.) Ажабо! (Ғарб таъзимда.) Бу ким-
дурки, аҳволида бутун мақр-хийла, тазвир, бўйида
азиз авлодимни қон ислари келадур. Эй, маним қадр-
доним Тарих! (Елкасидан тутиб.) Сан ўзинг билан ким-
10 ни келтирдингки, унинг сиймосидан йўқотган бир ки-
шининг қиёфа нишонлари кўриниш билан бирга ғазаб
кўзларидан интиқом учқунлари сочиладур.

Тарих. Эй, маним асрдошим Шарқ! Ман бир асир
кетурдимки, у бечора бир сиқим ёвузларнинг ёвузлиғи,
хатоси билан бугунгача сени азиз авлодингни, ўз қон-
қариндошларини бўғузларидан қора қонлар қусдурғон-
дур. (Шарқ нафрат билан чўчур.) Ман бир кишини
келтурдимки, унинг бугунгача қилган хатолари билан
бош эгиши бутун бани башарни абадий масъудиятга
20 етушдурғусидур. (Шарқда тахайюр.) Бу у фарзандинг-
дурки, ҳароми дасисалар билан кўр бўлган кўзларини
сани даргоҳингга ёшлаб, афв ўтунғони келмишдур.

Бутун коинот, бутун табиат шоҳидлиғи билан сан-
дан сўрарманки, бу кунга қадар шул кўкрагимда сақлаб
келган асрорларингни ҳурмат қилур бўлсанг, (қў-
лидан етаклаб Шарқ олдига келтириб) шул азиз фар-
зандинг Ғарбнинг исёнларини афв этарсан. Бундан бўл-
ғон ҳар бир хато учун мандан бошлаб, бутун Курра-
лар, Ойлар, Қуёшлар, бутун Коинот жавобгардур.

30 Ғарб (энг тубанчилик билан «Байналминал» мар-
ши скрипка, қўшнаё орасида қучар). Қадрли отам,
мани фарзандларимда бўлган олтунпарастилик шумли-
гидан келган хатоларни фарзандлик отидан кечирур-
сан. Шул Тарихда шул бутун Коинот шоҳидлиғи билан
онт айтаманки, бугундан бошлаб сани раҳбарлигинг
билан бўлган ҳақиқий ҳаёт, башар учун ман ҳозирман.

Шарқ (бутун қоронғилик босиш олдида). Оҳ, маним хатодан гуноҳкор фарзандим, гуноҳинг қанча шум бўлса ҳам инсоф ва ҳимматинг афв этмоқға савқ этадур. (Упар, муסיқа билан парда инар.)

Бешинчи кўриниш

Саҳна миллий шарқий наво ҳавоси билан оз-оз очилуб бўлгач, муסיқа тўхтаб, сармоя дунёсидан парда очилур, бутун кишилар кўриниб, Олтинга сажда қилурлар.

Олтин (зўр қаҳқаҳа билан иниб). Ман ким? (Мавзуларда таъзим этилиб туришни кўрсатиш режиссёрға топширилур.) Ман? Ман бутун ер юзидаги инсонларнинг, бутун кўрралардаги ҳаётнинг, бутун коинотдаги жон эгаларининг тангриси, муттакоси, боиси ҳаётман. Орзуси, армони, қувват ва дармониман. Ҳамма бутун борлиқ мани қулим, бандам, асирим, ғулومим ва ошиқимдур. Мансиз ҳаёт, мансиз баракат, маданият тараққий таоли бўлиши мумкинми? 10

Ҳаммаси. Йўқ, йўқ, тангримиз!

Олтин (жилва билан). Бутун салтанатлар, шавкатлар, гулистонлар, бўстонлар, лаззатлар, шавқлар, ҳаракатлар, тараддудлар, урушлар-тортишлар, каъбалар, бутхоналар, динлар, мазҳаблар, тоатлар-ибодатлар, маслаклар, қонунлар, зийнатлар, ободлиқлар бари-барчаси, ҳаммаси маним учундур ва маним таъсирининг самараларидур. Ҳамма борлиқ маним учун бўлгандек, мансиз бу борлиқ бир лаҳзада йўқ бўлғусидур. Шундаймасми? 20

Ҳаммаси (сажда билан). Шубҳасиз, тангримиз.

Руҳоний. Худолар, пайғамбарлар, шариатлар, фуқоронлар, забурлар, инжиллар, тавротлар, минбарлар, масжидлар, бутхоналар — бари-борлиғи сани шаҳодатинг ва санинг ҳаддинг ва таъсиринг учун ҳужжатлик бурхонлардур. Динсиз дунё обод бўлмағонидек, сансиз дин қатъиян устивор бўлмағусидур. (Таъзим.) 30

Подшоҳ. Мани бутун ер юзига ҳукмрон, барча жаҳон аҳлини манга мусаллат қилиб, (каниз, ғулومларни кўрсатиб) элнинг энг чиройлик қиз-ўғилларини

қучдурғон, кайфим истагангача қон тўкиш, обод қилиш, харобазорга айлантириш учун таванно қилган сан улуғ тангрим бўлмай-кимдур? *(Таъзим.)*

Генерал *(қилични ҳарбийча тугиб)*. Бутун ер юзини бир онда инсон гавдалари билан яксон қилиш, бутун денгизларни қизил қонларга бўйаш, лаҳзада бутун ободонликни харобазорга айлантириш кучларини манга мусаллат қилган тангрим сан бўлмай-кимдур? *(Таъзим.)*

- 10 Зулм. Маним ҳар бир қошиқ ичган қоним, мақолдаги жаннат шаробидан минг, юз минг қатла тотлироқдур. Хаёл қилурманким, инсонлар қонидин денгизлар ясаб, унинг ичида балиғдек ёлғиз ҳаёт қилсам. Сани улуғ тангрилик отинг билан қасамёд қиламанки, санга бўйинсунмаган инсон болаларини лаҳзада миллион-миллионларнинг кулларини кўкка совурмоқ маним учун улуғ бир шавқдур. Санга исён қилувчиларни қирқмоқ, кесмоқ, бу зиндонларда чиритмоқ ва бундай ажал қуроолларини ўйлаб чиқариш учун асрлардан бери динлар, шариятлар, мафкуралар, маслаклар раҳбарлигида миллионлаб алломалар, доҳийлар, роҳиблар, докторлар, донишмандлар ширин рўзгорларини талх, азиз умрларини исроф қилмоқ билан талаф бўлишидирлар. *(Таъзимдан сўнг Генералга.)* Шундайми?

Генерал. Хаёл қилурманки, қўлимдан келса, лаҳзада бутун коинотни тор-мор қилиб, ёлғиз сани ўзим *(қучоқлаб кўрсатиб)* қучсам. *(Таъзим.)*

- 30 Руҳоний. Бандалик тангрининг амрига ҳозирликдир.

Ҳаммаси. Ҳаммамиз ҳозирмиз. *(Сажда.)*

Олтин *(зўр шодлик билан, узун қаҳқаҳа билан)*. Мани амримга, демак, ҳозирсиз!

Ҳаммаси *(сажда билан)*. Шубҳасиз.

Олтин. Манга исён қилувчиларни севасизларми? *(Ғазаб, ҳаммаси чўчурлар.)*

Руҳоний. Қимлардур? Кофирлардур! Малъунлардур!

Подшоҳ. Қон тортганлардур.

Генерал. Маним (*ҳарбий кўтариб*) шу қиличимдан заҳар тотмаганлардур.

Зулм. Маним билан ўйновчилардур.

Олтин (*қаҳқаҳа, мазах билан*). Бир туркум қора халқлардурки, улар мансиз ҳаёт тузгувчи ҳақиқатпарастлик ифвоси билан инсонларни озғурувчилардур!

Руҳоний (*ғзаб, шиддат билан*). Қайда? Қаёғда? Қайси куч? Қандай мажол билан?

Олтин. Шарқда, Шарқнинг бир бурчида! Оё, билмайсизмики, маним қул бандалар орасинда ҳам бошланмоқда бўлгон бузғунлуқ таъсиридур! 10

Руҳоний (*асони ниқтаб, ҳаяжон билан*). Шарқда? Шарқда! О-ҳо! Шарқми? Шарқ абадий бизим тасаллугимизга тақдир ва иродаси топширилгон бир қулзор, Шарқ улуғ табиат томонидан бир мукофот йўсунида шавқи ҳаётимиз учун яратилган бир гулзор эмасми? Кимнинг? О-ҳо, қайси бир жон эгасининг хаёлига келурки, бугун ўлик ҳолига айлантирилгон Шарқ аҳлида қувват бир мажал бўлур эмиш-да, сендек табиат қошида энг улуғ саналгон бир тангрига исён қилур эмиш! (*Қаҳқаҳа.*) Амин ўлки, бутун Шарқда миллионларча мандек роҳиб ва доҳийларнинг дин исмидан озғурмоқ саргардонлиғи билан бандалик вазифасин ўтамоқдадурлар. 20

Подшоҳ (*тожлик саллани ғзаб билан отур, бриллиант тошлар парчаланиб сочилурлар*). Сани тангрилик отинг билан онт ичарманки, исён аҳлини Шарқдан бих, бунёдини қурутмагунча шу ялан бошимга жаҳонгирлик тожини ҳаром қилгонман. (*Таъзим.*) 30

Генерал. Бутун коинот билан қасамёд қиламанки, бутун ер юзини уруш қонлари билан тўлдуруб, унингдек исён аҳлини кулларини кўкка совурмогунча шул қилични ғилофига солмағайман. (*Таъзим.*)

Зулм. Шарқда у қандай туфроқдурки, бутун дунёни ларзага келтурган унвоним, дарё-дарё оқузган қизил қонларимни доғи ҳануз кетмай, сендек улуғ тангрига бўюн топлагон исёнчиларга макон бўла олсун? Ғарбнинг ҳокимияти абадийдур.

Олтин (*итоб билан*). Отини тутманг! Ғарб ҳам исён этди.

Рухоний (қаҳқаҳа, бошқаларда чўчув). Ғарб исён этди? Ажабо, сан исён этмайсанми?..

Олтин. Ман сиздан шубҳаланурман!..

Ҳаммаси (югуруб, оёғига йиқилиб). Эй, улуғ тангримиз! Шарқ, Ғарбда на мажол бордур? Биз сандан бошқа билмасмиз.

Олтин. Боринг, боринг! Тангри банданинг тилига эмас, қалбига боқар. Ғарбнинг исёнда Шарқга қўшилиши ўйин эмасдур. Энди сиз маним фармонимда амин турмасангиз, бугун-эрта ул исён алангаси бутун Ғарбни кулзорга айлантирғусидур. (Бурчакка, шарқий томон ишора қилур, Шарқ дунёсидаги қизил аскарлар кўринурлар.) Қаранг! (Ғазаб билан.) Қаранг, мусоҳаликорлар! Кўрасиз у исёнчилар орасидаги сизга ўшаш маним қошимда бандалиқ билан онт ичган рухоний ва тождор генералларимни — қандай исён қилдилар! Ана! Ана! Ана! Танидингизми Ғарбни? Шарқ билан бирликда исёнчиларга раҳбарлик қиладурлар.

Ҳаммаси (бирдан интилиб). Хиёнаткорлар, муртадлар! (Олтин ишора қилур, парда ёпилур.)

Олтин. Ҳозир бўлинг! То маним чанлаб қаҳрим кўзғолмасун!

Ҳаммаси. Амин бўл, тангримиз, сан бизнинг томонда бўлгандан кейин бахт, зафар бизнинг томонда бўлғусидур.

Сажда қилурлар, қоронғулик билан парда инар.

Олтинчи кўриниш

Парда бутун мусиқ (қиллик) «Байналминал» машқи билан очилур.

30 Раис. Ҳозир фармон копияси чиқадур! (Аркони ҳарбга.) Қўмондоннинг бир дақиқада тутишиш ҳозирлиги қандай?

Аркон. Шубҳасиз, мукаммаллаштирилгандур.

Раис (ГПУга). Сизларда!

ГПУ. Бутун агентлар радио кутадурлар.

Раис. Демак, муваффақ бўламиз!

Иккови. Шубҳасиз.

Раис. Филҳақиқат, ажз билан талаб этилган сулҳ, келгусидаги интиқомнинг муқаддимасидур. Британиянинг сулҳ талаб қилиши шу шиорнинг остига яширинган бир сир эмасми?

Арконо. Албатта, уларнинг бу кунги сиёсатлари Чемберленнинг қолдирган чирик бир сиёсатидурки, у сиёсат билан яна бир қанча вақтлар жаҳонгирлик салтанатини пойдор қолдирмоқдир.

ГПУ. Балким бир сиёсат борасинда келгусида яна ҳозирлик кўриш, Шўро ҳукуматининг ўз қўли кучи билан бу инқилоб алангаларини ўчириш, бугун бутун дунё меҳнаткашларини бахтларига охириги заводни беришдур. 10

Раис. Тўғридур, бугунги бутун дунё юзида бўлғон ҳозирлиқ 25 йил тўлиш хавфининг олдида турган жаҳонгирларнинг бунчалик заиф сиёсатлари бизим зафаримизнинг улуг башоратидир. *(Хомили руқъа воқиаси бир ошиқинч бир қизил қоғоз тақдим қиладур, ўзи чиқаду, Раис ўқир.)* «Бутун дунё Қизил Иштирокиюнлар Марказий Бюросининг ...нчи сон ижроия мажлисидан 20 копия. ...нчи сон Дунё Марказий Иштирокиюн фирқасининг ижроия ҳайъати шундай фармон берадики, Бутун дунё Марказий Инқилобий Қўмитадан бошлаб, энг кичик шўьбаларгача шул фармонни олган соатдан бутун жаҳон инқилоби учун кўрилган ҳозирлик билан иккинчи радио фармонини кутиш ҳозирлигинда бўлсинлар».

Ошғинч қоронғилиқда парда инадур.

Еттинчи кўриниш

Саҳна қоронғу, лекин Шарқда ва Фарб бурчагидан ёриғлиқ кўриниб, Шарқ томондан Қизил Армиянинг ёпирилиб жўнаши, Фарб30 томондан сармоя аскарларининг жўнаши кўриниб, яна саҳнада бир қоронғулиқ билан момақалди роқ, чақмоқ орасинда ҳарбий карнай тортилуру. Йироқдан мусиқа товуши баробаринда тўплар, пулемёт, милтиқ, пушқалар товуши даҳшатлик эшитилиб, пардалар бутун очилуру. Лекин аввалги кўриниш бўлиб, саҳна қоронғудир. Қийғос шовқин билан өтишлар ичинда қонли кўриниб турадир. Фарб билан Шарқ бир баландликда кўриниб турадилар. Тобора шовқун өтишмалар, товушлар яқин ва даҳшатланадур. Бу-

тун паузадан сўнг Ғарб ва Шарқ майдонидан чироқ сўниб саҳнада ёнадур, шул онда аввалги Рухоний, Олтин, Генерал, Зулм қочиб кирадурлар, орқаларидан аввалги Миллатлар қуролик ва яна турли миллатга ва меҳнатга мансуб ишчи-деҳқонлар қуролик шовқун-сурон билан кириб, сармоя кишиларини тутадилар.

- 10 Аркон (*самимий шиддат билан*). Тутинг, боғланг бул Олтин бандаларини, қайсики, бутун дунё меҳнаткашларини яратилғондан бугунга қадар поймол, разил этиб келдилар. Уринг, йиқитинг, бу тож, тахт ёлғон минбарларники, бутун дунё мазлумларини абадий кулфатлари учун барпо бўлмишдур! (*Бу сўз битгонча сармоячиларни бирин-бирин боғлаб бўлурлар.*) Боғланг!

Генерал билан подшоҳни бўғовлаб тўп билан пушкага қўшарлар, Зулмга тамом газ, милтиқ, қуроолларни юклаб кўчур қилурлар. Рухонийга китоб, шамдонларни юклаб етаклатурлар, Олтинни пушкани оғзига боғларлар, ғулум, канизларни пушка, пулемётга судратурлар, тож-тахтларни уриб синдирурлар.

- 20 Рухоний. Бизни қаёнга олиб борурсиз?
Аркон. Сизни ўзингиз яратқон жаҳаннамга олиб борур, хотиржам бўлинг! (*Халқга.*) Бугун асрлардан бери ишчилар қони билан ер юзини бўяб келган жаллодлар салтанатига абадий хаттом берилди. Бугун бутун ер юзи ижтимоинючилар жонбозлиги орқасида хурофий сафсаталар, маданий йиртқичликлар, зулми фалсафалардан пок бўлди.

Инқилобий қўмита раиси, ГПУ кирур, ҳамма эҳтиром билан қарши олур.

- 30 Раис (*Аркон қўлидан сиқиб*). Бугундан сўнги бани башарнинг абадий саодати учун сармоя дунёсига бўлган ғалабамизни, биринчи, Бутун дунё Марказий Иштирокиюн фирқўми, иккинчи, Бутун дунё Марказий Инқилобий Қўмитаси, учинчи, келгусидаги ва ҳозирги бутун байналминал ишчи косиб, деҳқон, хотин-қизлари томонидан табрик этаман. Шунинг билан бирга бутун меҳнаткашлар марказий иштирокиюн фирқўмининг муваффақиятингизга бовар қилиб берган (*мусиқа билан*)

нишонини тақдим қиламан. *(Тақиб қўяр. Қуллуқ қилур. Халққа.)* Яшасин жаҳон инқилобининг мазлум меҳнаткашларга бўлгон муваффақияти ва унинг раҳбари бўлган Иштирокиюн фирқаси ва бу йўлда тарихий вазифасини ҳақ ила адо этган қизил аскарлар! *(Узун «Ура!» била тўлуқ мусиқа чалиниб, сармойни уриб-тепиб чиқадурулар.)*

Парда инар.

Саккизинчи кўриниш

Саҳна бутун қоронғу, саҳнанинг ўнг бурчагидан Ҳақиқат кўринадурган томонга қийғоч юқори минбарчада ўртоқ Лениннинг ҳайкали безалган. Қизил лампа билан кўринур, икки ёнида Ғарб билан Шарқ Ленинни орқа елкасидан қўл ўтказган, ўртада Ғарб билан Шарқ оралиғида Куч Шарқга минган, қўлида ёзилган флаг. Флагда «Яшасун жаҳон бирлиги!» шiori ёзилгон. Қўшнаё, скрипка ёки ёлғиз най билан гижжақда гоят ҳарир «Байналминал» чалиниб, парда очилур. Ҳақиқат аввалғи еридан кўтарилур, мусиқа тўхтар. Хотифдан «Яшасун Ғарб билан Шарқ бирлиги, Куч билан Ҳақиқатнинг раҳбарлиги!» деган товуш келур, яна мусиқанинг марши билан парда инар.